

ACC. N:R M. 6988 : 1-28. (inhl. 11 teckn.)

Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Karlsson

Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång

Socken: Väckelsång Berättat av: _____

Uppteckningsår: 1940 Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gårdesgårdar, 1. Etu II 44.

Trågårdesgårdar s. 1.
Grinder och stållor " 17.

Trägårdesgårdar.

Det förnämsta stängslet som använt i rågångar och andra ställen där bättre hågnad behövs, har varit bunden gårdesgård med liggande slantar i sluttande ställning och med i marken nersatta störcer.

Et sådant stängsel kallas "gårsgräv" (gårdesgård), vilken benämning endast användes på denna stängsels typ.

Andra slags stängsel hava sina särskilda benämningar. En riktigt bra gårdesgård skulle vara bunden med tre "vejs" (vidjor) i varje "stakepar" (störpar). Detta kallades "trevejagårsgräv". Men precis likadan gårdesgård har använts med endast två vidjor i varje störpar, en "tvävejagårsgräv".

Det har varit den undre vidjan som ut-
lämnats. Men om denna vidja saknades,
borde stakarna vara grövre, ty den
undre vidjan skulle hålla sammans
stakparet, när de började rubbna av vid
marken. När en stake rubbnade av nere
vid jorden, så "spräbbade" den utåt och
gårdesgården rubbades i låge och föll
sammans. Till varje störpär åtgick tre
stycken "träå" (slanor, stångar, åsar), och dessa
skulle vara så långa att de räckte
igenom tre störpär. Den förnämsta "träån"
eller "åsen" var den som låg på
"båjestaken" (båje = båge), en något böjd
stake, som ställts som stråvare eller
stötta. Det skulle vara en sådan stötta
i varje störpär växelvis vända åt ena
eller andra sidan om gårdesgården.

"Bäjes bakträan" borde vid "omgåring"
(ombyggnad) av gammal gårdesgård
vara av nytt virke, ty den skulle "störa
hela gårdsgården". Över denna äs bands
även en vidja i tredje störpåret, första
vidjan nedtill. Vid bägstaken bands
över äsen den övre vidjan, med vilken
även gjordes en omvändning om bäg-
staken. Alla vidjorna vreds om i 8-form.
Den nästa äs som lades på kallades
"nackås". Den vändes vanligen med kopp-
åndan, d. v. s. den smalare åndan, neråt.
Det gjordes därför att den grövre åndan
av äsen bättre skulle stärka över-
delen av gårdesgården. Över nackåsen
bands en vidja i en andra störpåret,
det var mellanvidjan. Och häruppå lades
den tredje äsen, "överåsen", till vilken

man kunde laga sånne virke. Vid ombyggnad, av gammal gårdesgård tog man här till gammalt "gårdsle", ibland kunde man "lappa ihop" med hvenne "träå" från den gamle gårdesgården. Nu sattes sidostöttan, bågstaken, över åsen mellan stöparet. Och sen fortsatte man på samma vis undan för undan hela gårdesgården framåt.

När en sådan gårdesgård varit upprätt invid gården, har man haft den bättre tillputtsad, stakarnas övre ändar har varit jämt avskurna och gårdesgårdens överkant jämn och fin.

Det odugliga virket från gammal gårdesgård, som ej kunde användas i en ny och som därför togs till "kölne" (bränsle), kallades för "träå".

Landskap: *Småland*

Härad: *Konga*

Socken: *Väckelsång*

Uppteckningsår: *1940*

ACC. N:R

No. 6988 : *5*

Upptecknat av: *Fabian Karlsson*

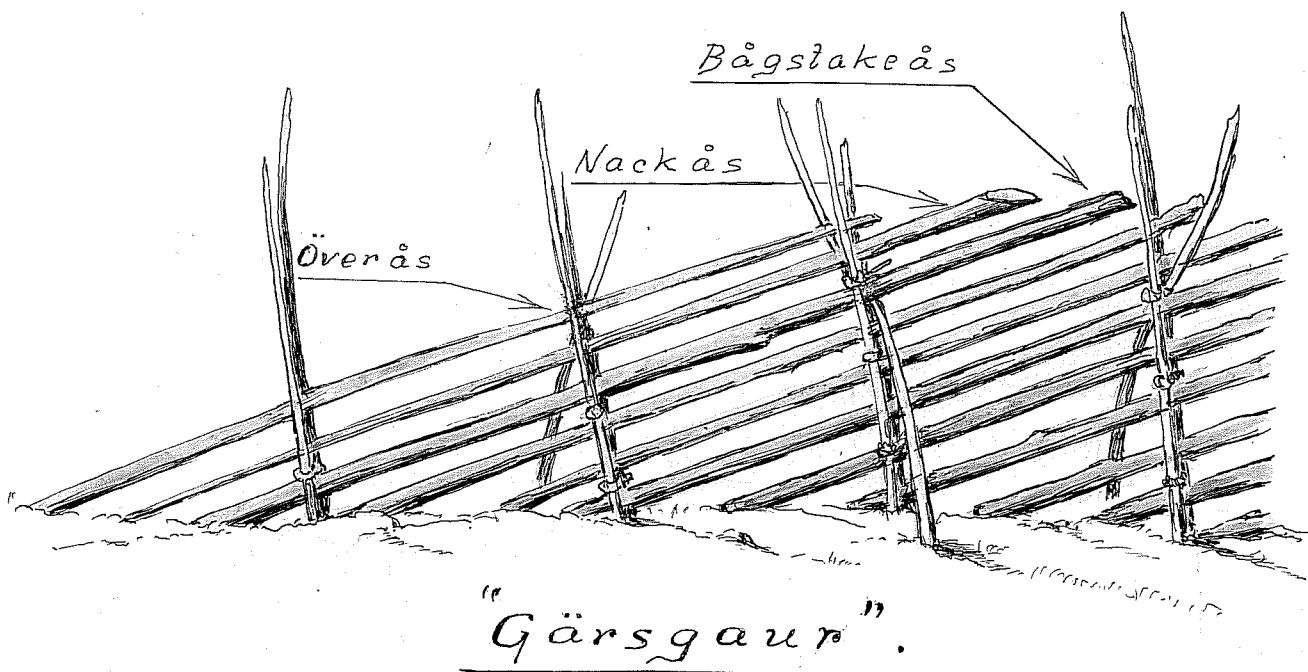
Adress: *Boaryd, Väckelsång*

Berättat av:

Född år *1894* i *Boaryd*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5.



"Gärsgaur"

ACC. N:R

M 6988:6

Landskap:

Småland

Härad:

Konga

Socken:

Häckelsång

Uppteckningsår:

1940

Upptecknat av:

Fabian Karlsson

Adress:

Boaryd, Häckelsång

Berättat av:

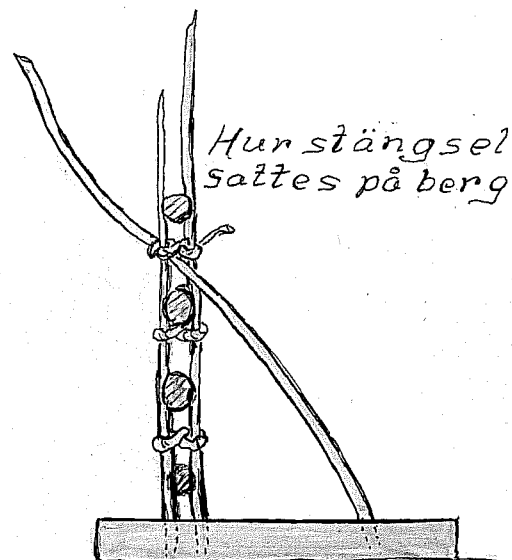
Född år

1894 i

Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

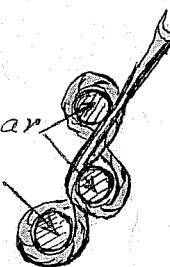
6.



Hurstängsel
sattes på berg

"Veja"
(Viöja)

Stängstakar
bågstake



Gärdsgårdsdetaljer.

Där man måst ha stångrel på berg,
såsom t. ex i "raugaueng" (årgårns), och
ej kunnat sätta ner stakarna i marken,
då har man på berget lagt en stock
och i denna borrar hål för stakarna.

Vidjorna till en gårdesgård skulle vara
av gran. Det räknades som en konst
att kunna leta ut riktigt goda vidjor,
som ej voro "braka" (sköra) utan höllo att
"vrida" (vrida). Låg man vidjor tidigt
medan det ännu var kallt i luften, så
måste man göra upp en eld och "sova"
(sveda) dem, för annars höllo de ej att
vrida om stakarna. Var det starkt
solstken och varmt, då fick man lägga
vidjorna i blöt, för att de ej skulle
fotna och bli sköra.

"Gårdslet" (gårdesgårdsvirket) skulle huggas

på eftervintern eller innan säven kom-
mit i träden. Till stakar användes
gran eller ännu bättre en trä-
"fere" (fure) till stakar var ej bra, det
mullnade för fort. På varje stake
högs tre ränder i barken, de "raungades".
Vid stakakuggning använde man en
krokig "röckniv" (rödjekniv). Till det
grovare gärdsgärdsvirket, slarna eller
åsarna, användes både gran och fure.
Även åsarna pandades. Grovare åsar,
som spräcktes mitt itu eller i fyra
klovar, kallades alltid "fråå". Med
verktyget mätte man ut längden
på gärdset, genom tre stakapare måste
åsarna räcka. Långt gärdset sades "stjåta"
bra. En riktig "trevejärgårsgård" med bra
gärdset ansågs kunna stå 15-20 år.

En annan gårdsgårdstyp kallades "stänge". Även detta stängsel hade åsarna bundna mellan i marken neråt stakar. Men i detta stängsel hade ej åsarna lutande ställnings utan de vara lagda parallellt med marken. Även i "stänge" användes "båje staka" som stöd, och de voro vanligen satta växelvis på ena och andra sidan om stängslet. Åsarna eller som de även kallades stängerna kunde i denna gårdsgårdstyp vara såväl långa, men även korta, som då benämndes "kräa", kunde användas. För stängerna långa så satte man ett stakpar på mitten, men i det par användes någon stake som stöd. Sådana stakar sattes i stakparen vid stängernas ändar.

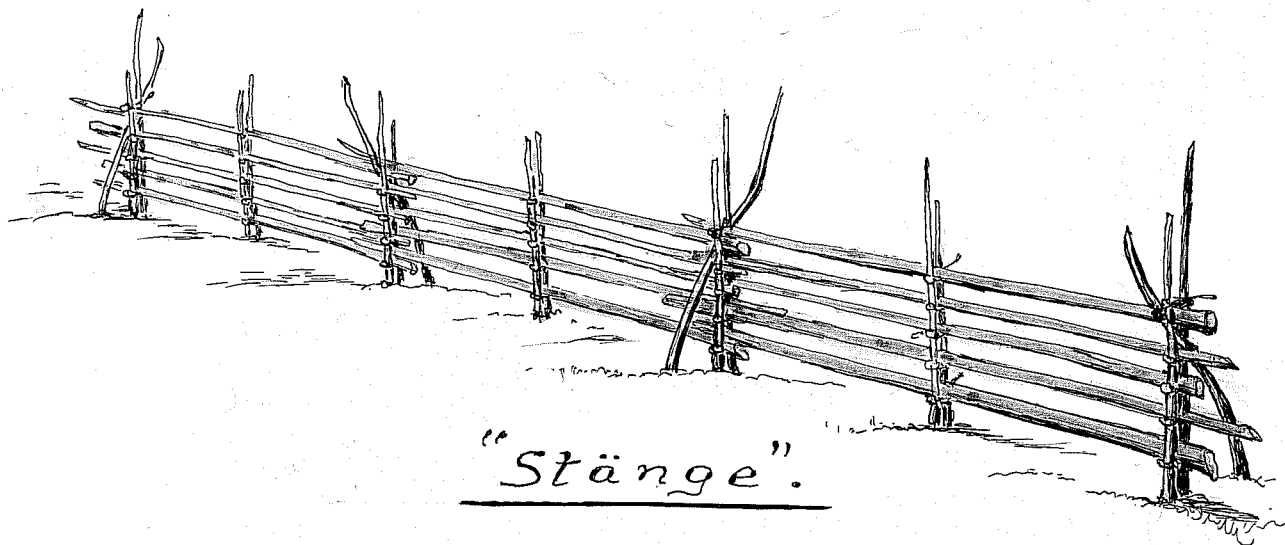
I ett stänge kunde man ha fem eller sex åsar öfver varandra beroende på hur högt stängslet skulle vara. Ibland hade man åsar i stället för åsar invid marken, särskilt då det skulle vara hägnad för får. Vidjorna i stänge bands i 8-form om stakarna. Vidant stängsel gick fortare att sätta upp än "gård" en riktig gårdsgärd. Men gjordes det omsorgsfullt, kunde även detta slags stängsel hålla i många år. Där man skulle ha hägnad endast för året, som t. ex. omkring "groabete", då användes alltid denna stängseldyp. Skulle det stå kvar endast kort tid, så kunde man ej behöva bägstakar. "Stängstakarna" kunde vara av samma kvalitet och vidjor kunde man ha av lövträd vanligen vide.

ACC. N:R M 6988 : 11.2

Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Karlsson
Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång
Socken: Väckelsång Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1940 Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11.



"Stänge".

Skriv endast på denna sida!

En tredje gårdesgårdstyp kallade man "skränkle". Det var obunden gårdesgård. Över varje ås eller stång voro sakformigt ställda tvenne i marken nersatta stakar varpå nästa stång lagts. Det åtgick alltså två stakar till varje stång. Stakaparen borde ha någon lutning mot stångarna, detta för att de stångslet skulle sjunka ihop. Har ett sådant stångslet riktigt väl uppsett, kunde det stå i flera år, men det var ej så varaktigt som de förut nämnda bundna gårdesgårdarna. Ett sådant stångslet gick att sätta upp i en hast, och den stångsletmetoden brukade komma till användning, när man skulle laga hål i gammal gårdesgård.

Landskap: *Småland*

Härad: *Konga*

Socken: *Häckelsång*

Uppteckningsår: *1940*

ACC. N:R

6988 : *13*

Upptecknat av: *Fabian Carlsson*

Adress: *Boaryd, Häckelsång*

Berättat av:

Född år *1894* i *Boaryd*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13.



"Skränkle"

Skriv endast på denna sida!

Den allra primitivaste stängsel-
typen brukar kallas "frea", d. v. s. i best
ordna med hågnad med trådtoppar
som hade grenarna på, och med äsar
över korsfädda stövar och utan
många vidjor. Då har man "freat opp"
låliga gårdesgårdar och hågnat omkring
svedjeland med bränder från "smetfällan".
Ett sådant stängsel var endast tillfällig
och blev senare antingen helt bortaget
eller ersatt med ett bättre.

Gårdesgårdarna skulle enligt den
gamla byordningen vara i ordning
till den första juni, då det var "utsläp-
pet". Alderman och biträden kunde
syna och pådöma böter till by-
kassan för den församlingen. Det var
ovärdigt att få lägga sådana böter

ACC. N:R

6988

15

Landskap:

Småland

Härad:

Konga

Socken:

Täckelsång

Uppteckningsår:

1940

Upptecknat av:

Fabian Karlsson

Adress:

Boaryd, Täckelsång

Berättat av:

Född år

1894

i

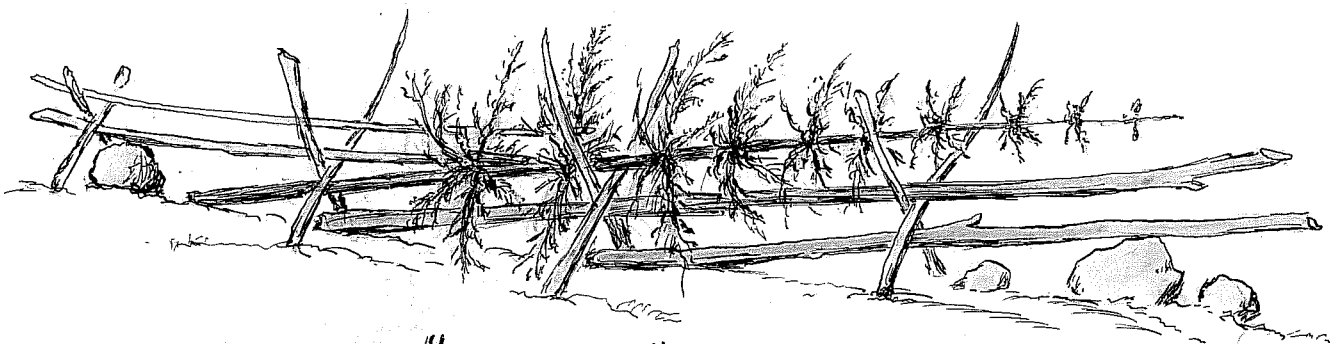
Boaryd

LUNDS UNIV.

FOLKMINNES-

ARKIV

15



"Freat" stängsel.

En väg som var hågnad på båda sidor med Trågårdesgård kallades "stråke", och att sätta upp stängsel utesluter vägen benämndes "stråta vägen".

De beskrivna gårdesgårdstyperna ha alla använts samtidigt, men den först omnämnda Typen, den som benämnes gårdgår, har varit den förnärmsta och allmänast förekommande Trågårdesgården. Samma Typ hartroligen använts i trakten före år 1850, ty Konsten att "gård" har ju gått i arv från far till son. Och samma slags gårdesgårdar har satts upp även på 1900-talet, men de börjar numera alltmer utbytas mot modernare stängsel, som är både billigare och går fortare att sätta upp. Beskrivningen avser perioden 1850-1900.

Grinder och ståttor.

Vid "insläppar" i betesmark och där vägar ledde genom gårdesgårdar har man haft grinder eller ståttor som hägnad. Grinder har det funnits många olika typer och med rätt egendomliga stängningsanordningar. En grind kallades alltid "le", samma benämning i sing. och plural. En liten grind, t. ex. vid ren gångstig, kallades "lee", plural. "lea". Grinder vid trädgård har alltid haft benämningen "portar".

Det allra primitivaste leet har helt saknat gångjärn. Överst har i stället för gångjärn varit en snodd kant som leet och stolpen, och nedest har leet löpt i en urholkad träkloss eller en sten med ett hål uti. Detta har

Kallats en "leasko". Leaskon har brukats vid sjukdomars botande. Där en ko mjölkat blodblandad mjölk, då har man hållt lifet av den blodiga mjölken i en leasko, där grunden fått grida mjölken. Därav troddes kon bliva bra. För faststängning av leet har använts en avtagbar kank. En vid leet fastbunden släpande snärestör har varit en annan enkel anordning att hålla ett le tillstängt. En annan anordning har varit denna. På motsatta sidan av variet leet öppnats har man haft en lång "raft" (smalt och böjligt ungträd) nersatt i marken. Mellan raftens toppända och leet har varit snodd en lång vidja eller ett rep. Där leet öppnats drog raften det sedan tillbaka igen.

Landskap: *Småland*

Härad: *Konga*

Socken: *Häckelsång*

Uppteckningsår: *1940*

ACC. N:R.

M. 6988 : 19

Upptecknat av:

Fabian Karlsson

Adress:

Boaryd, Häckelsång

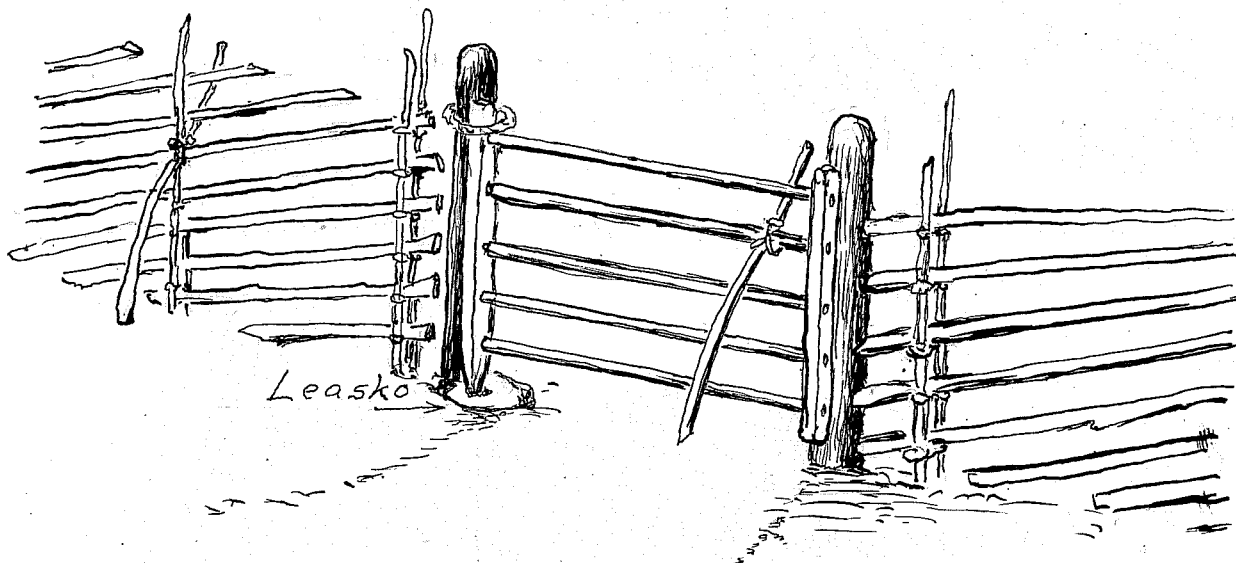
Berättat av:

Född år

1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19

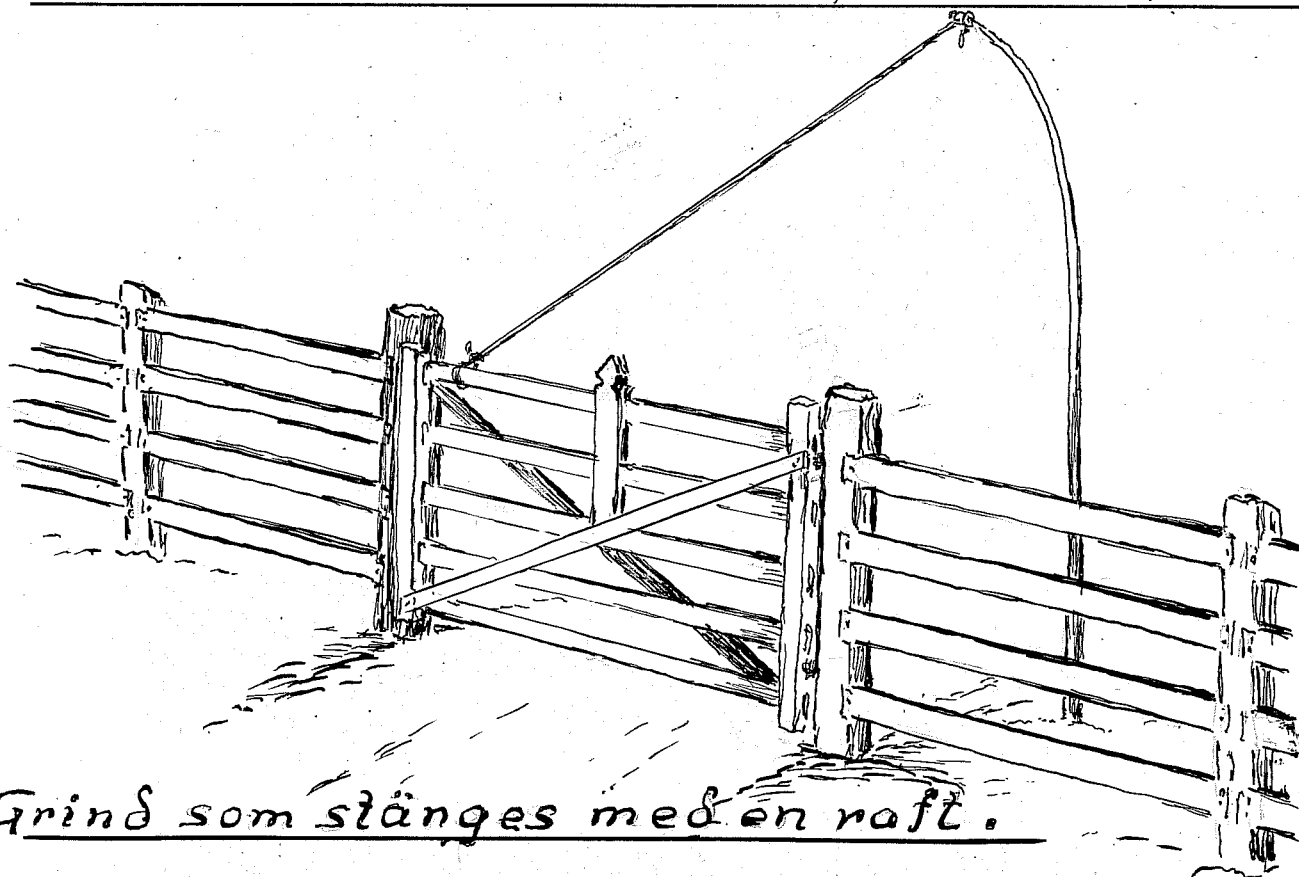


Grind som stänges med stake.

ACC. N:R. M. 6988: 20.
Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Karlsson
Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång
Socken: Väckelsång Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1940 Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20.



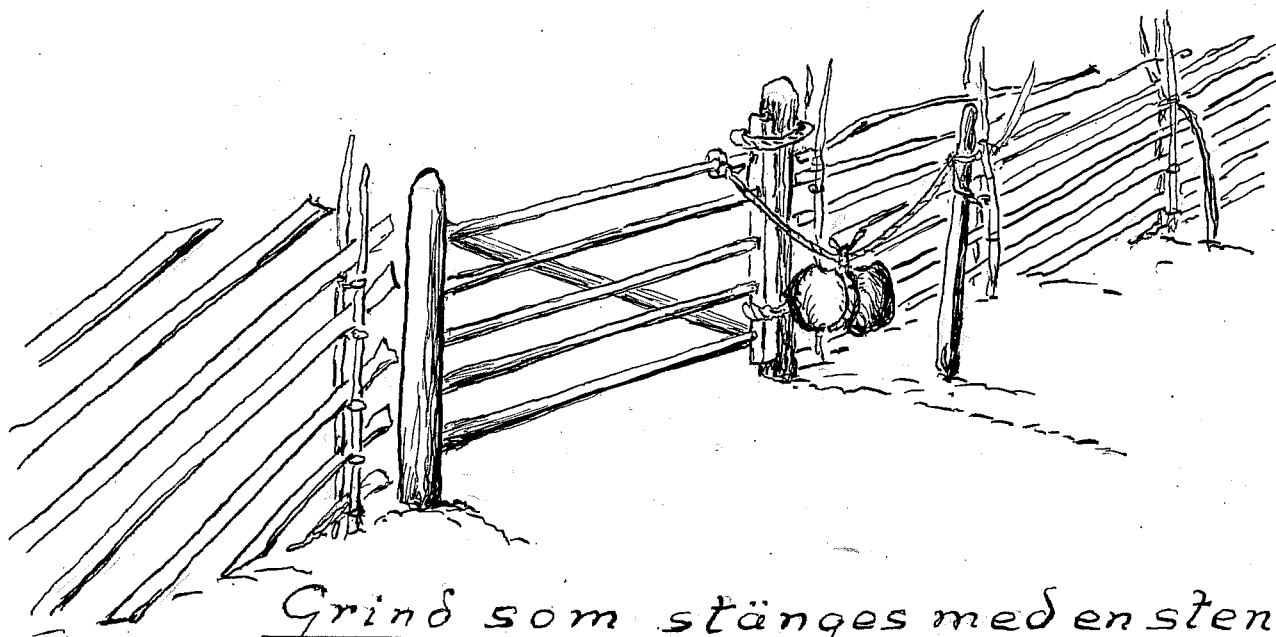
Grind som stänges med en raft.

Med en kyngd har man också kunnat hålla tect tillstångt. En bit från gångjärnsstolpen har stått en påle, och mellan pålen och tect har varit bunden en vidja eller ett rep med en vidhängande sten, som drog tect tillbaka efter öppnandet. En hasp i tect eller en tråplugg, som sattes i ett hål i stolpen, äro ett par enkla anordningar. Och en annan lika enkel en fjädrande rene-stör, som "fo knäppen" innanför en stor tråkrok i stolpen. Denna anordning har förbättrats, det har blivit en rörlig tråktinka i tect i stället för stören. På har det kommit bättre anordningar för tillstångningen smidda av järn. Den vanligaste har varit med en dubbe i tect och en lyftbar krok i stolpen.

ACC. N:R *M. 6988: 227*
 Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Fabian Karlsson*
 Härad: *Konga* Adress: *Boaryd, Häckelsång*
 Socken: *Häckelsång* Berättat av: _____
 Uppteckningsår: *1940* Född år *1894* i *Boaryd*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

22.



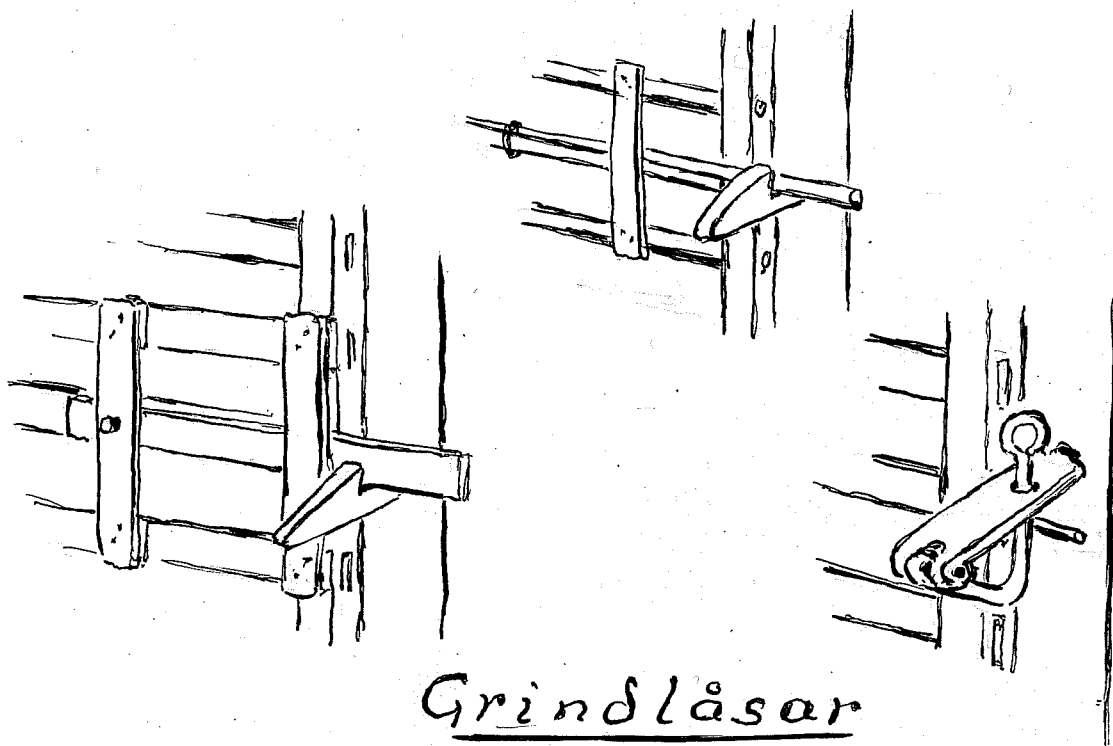
Grind som stänges med en sten.

ACC. N:R 6988:23

Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Karlsson
 Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång
 Socken: Väckelsång Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1940 Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

29



De eller grinden har det funnits i mängder olika typer. med mycket växlande utseende, från det allra primitivaste leet med hunda språtar och planker som gångjärn till den bättre grinden av sågade träskidor och med smedsträvor och smidda gångjärn och låsanordning.

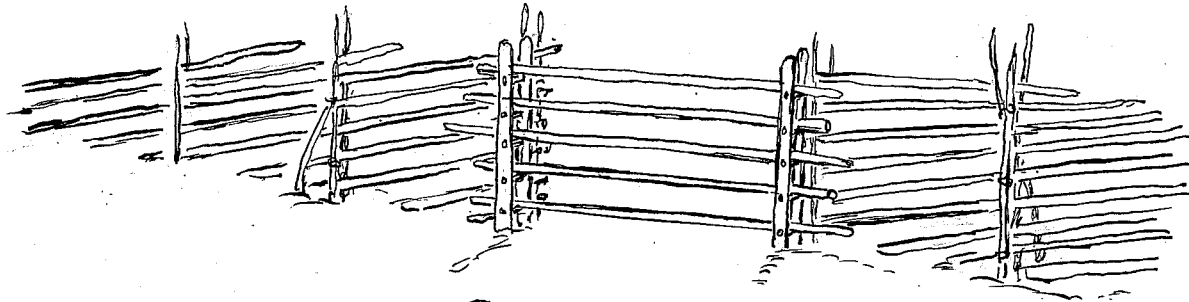
Ståttor har det funnits åtminstone två olika slag. Den vanligaste typen har varit den vid Prägårdesgårdar använda. Mellan tvänne grova stöcke har varit i borrade pinnar eller bundna vidjor och på dessa har stängerna lagts. Stängerna har kallats "ståtteskölla". Vid stenmurar, särskilt framme vid husen, har brukats en finare typ. I fyrkantigt tillräddade stolpar har varit inbyggna hål, i vilka stängerna varit insatta.

ACC. N:R M 6988: 25

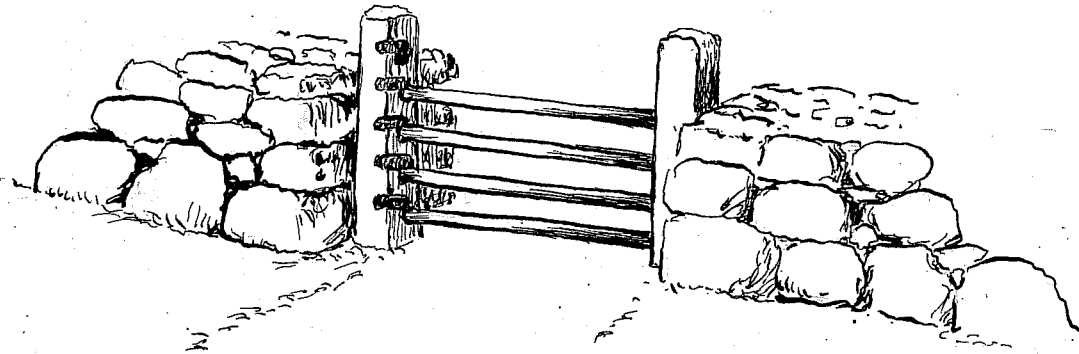
Landskap: Småland Upptecknat av: Pubian Karlsson
Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång
Socken: Väckelsång Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1940 Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

25.



Stättor.



Skriv endast på denna sida!

Där en gångstig ledde fram och man måste över en Prägårdsgård. Där har man på gårdsgården gjort en ned-sägning av åsänderna. Ibland har det varit lagt en sten härinvid, för att man lättare skulle komma över gårdsgården. Ett sådant ställe har man kallat en "klyv". Vid klyven har även kunnat vara ett "stej". Man har då på vardera sidan om gårdsgården mitt för klyven slagit ner en lagom hög stolpe och mellan dessa stolpar lagt en bräda att stiga upp på. Har gångstigen varit en mycket trafikerad "tvärboms-väg" (genväg), då har man i gårdsgården haft en liten grind kallad "lee".

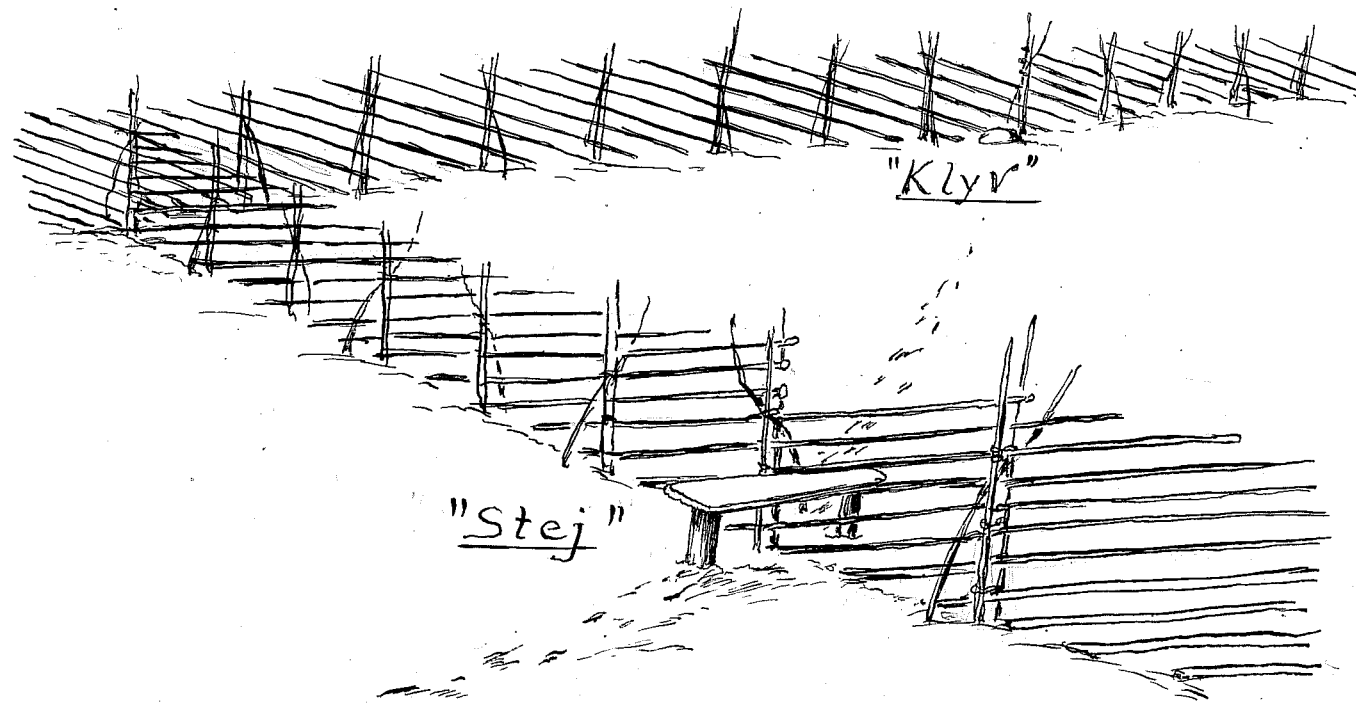
Över stenmen har man också haft steg ordnat med trappformigt lagda stenar.

ACC. N:R M. 6988 : 27

Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Karlsson
Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång
Socken: Väckelsång Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1940 Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

27



Skriv endast på denna sida!

Grinder och ståttor skulle vara i ordning samtidigt med gårdesgårdarna.

I den gamla byordningen från år 1816 finnes bestämmelser rörande grinder och ståttor.

I paragraf 7 står följande:

"Om genom försummelse grind eller ståtta nere ligger eller oduglig är; då fred kallas bör, plikte ägaren 8 sk. Banco; bättrar han den ej, sedan han därom till sagd är, böte dubbelt, och ersätte i båda fall den skada därigenom sker."

Och i paragraf 11 står det så här:

"Påser eller går byaman, eller vilken i byn bor eller tjäna, genom grind eller ståtta och icke stänger eller upplägger efter sig, böte 16 sk. Banco, och ersätte dessutom den skada därigenom sker."

Äldermannen fick utbaga böterna.